

Asia: VN/16819/2024

Lausuntopyyntö hallituksen esitysluonnoksesta eduskunnalle kansaneläkelain, Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuksista annetun lain sekä eräiden muiden etuuslakien muuttamisesta

Lausunnonantajan lausunto

Pyydämme ystävällisesti ottamaan kantaa ehdotuksiin sekä tarvittaessa tuomaan esiin myös perustelut näkemyksillenne.

Voitte halutessanne tuoda esiin myös sellaista keskeistä tietoa, joka näkemyksenne mukaan vaikuttaa esityksen vaikutusten arviointiin.

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

Esityksen mukaan kansaneläkkeen, takuueläkkeen, sairauspäivärahan sekä Kansaneläkelaitoksen kuntoutusrahaetuksien alaikäraja nostettaisiin 16 vuodesta 18 vuoteen. Lisäksi työttömyysetuuksien maksamiseen pääsääntöisesti soveltuvan 18 vuoden alaikärajan osalta säädettyjä poikkeuksia, jotka eräissä tapauksissa sallivat työttömyysetuuden maksamisen alle 18-vuotiaalle, ehdotetaan rajattavaksi nykyiseen nähden.

Vammaisuuksista annettua lakia ehdotetaan muutettavaksi siten, että vammaistukea jatkossa maksettaisiin alle 18-vuotiaalle lapsen vammaistukena sekä 18 vuotta täyttäneelle aikuisen vammaistukena. Eläkettä saavan hoitotuen alaikäraja vastavasti nostettaisiin 18 vuoteen.

Esityksellä tavoitellaan säästöjä julkiseen talouteen. Julkisen talouden menojen on ehdotettujen muutosten yhteisvaikutuksesta arvioitu vähentyvän noin 48,5 miljoonalla eurolla vuosittain vuodesta 2027 alkaen. Lisäksi tavoitellaan etuusjärjestelmän selkeyttämistä.

Vammaisetteuksien osalta kuitenkin vaikutusarvioinnissa ennustetaan menojen kasvua. Valtiolle vammaisetteuksista aiheutuvien menojen arvioidaan lisääntyvän noin 0,5 miljoonalla eurolla vuonna 2025, noin 1,6 miljoonalla eurolla vuonna 2026 ja noin 5,7 miljoonalla eurolla vuodesta 2027 alkaen.

Diabetesliitto ottaa lausunnossaan kantaa erityisesti vammaistukiin. Nämä ovat diabetesta sairastaville henkilöille olennaista sosiaaliturvaa. Kaikki insuliininpuutosdiabetesta sairastavat lapset ovat nykyisin oikeutettuja vähintään korotettuun alle 16-vuotiaan vammaistukeen.

Toteamme kuntoutusrahan suunnitelluista ikärajamuutoksista, että esitysluonnoksessa on tunnistettu kielteisiä vaikutuksia, joita nuorten kuntoutusrahan ikärajan nostolla voi olla. Pidämme olennaisen tärkeänä mahdollisen lakimuutoksen vaikutusten seurantaan nuorten kouluttautumisen, työllistymisen ja hyvinvoinnin näkökulmasta.

Nuoren kuntoutusrahaa koskevan tutkimuksen tulosten mukaan nuoren kuntoutusraha tukee ja motivoi nuoria opinnoissa. Se on pienentänyt erityisnuorten syrjäytymisriskiä ja edistänyt nuorten toimintamahdollisuuksia, vähentänyt toimeentuloon liittyvää taloudellista stressiä ja saanut nuoria korottamaan tavoitetasoaan, mikä esityksen vaikutusarvioinnissakin todetaan.

Nuoren kuntoutusrahan on syyperuste, jota esimerkiksi julkisuudessa käydystä keskustelusta, jossa kuntoutusrahan saajia verrataan toisiin samanikäisiin nuoriin, ei aina asiallisesti tuoda esiin. Kelan rekisteritutkimuksista tiedetään, että etuus kohdistuu tarkasti ja tarkoituksenmukaisesti: ne 16–19-vuotiaat, jotka saavat nuoren kuntoutusrahaa, käyttävät muita sosiaaliturvaetuksia ja sote-palveluita merkittävästi yleisemmin kuin muut saman ikäiset nuoret. (Kelan tutkimusblogi 18.8.2022).

Kuntoutusraha poistuisi käytännössä 16–17-vuotiailta, jotka kuuluvat vielä oppivelvollisuuden ja vanhempien elatusvastuun piiriin. Oppivelvollisuuden laajentaminen 18 ikävuoteen asti ja toisen asteen koulutuksen maksuttomuus ovat uudistuksia, joilla esityksessä perustellaan kuntoutusrahan ikärajan nostoa 18 vuoteen. Jatkossa alaikäisen nuoren toimeentulon turva perustuisi ensisijaisesti perheen yhteisiin tuloihin ja nuoresta huolehtivien tahojen elatusvelvollisuuteen. Tunnistamme, että pitkäaikaissairaiden, vammaisten ja erityisnuorten perheillä voi myös olla taloudellisia vaikeuksia esimerkiksi siksi, että toinen vanhemmista on joutunut vähentämään työntekoa tai lopettamaan sen kokonaan lapsen tarvitseman tuen vuoksi, jolloin nuoren kuntoutusrahalla on voinut olla toimeentulotuen tarvetta ehkäisevä vaikutus.

Myönteisenä asiana ikärajan noston seurauksena voisi olla nuoren motivointi jatko-opintoihin. Nuoren olisi mahdollista kuntoutusrahalla suorittaa tutkinto oppivelvollisuuden täyttämisen jälkeen 18 vuotta täytettyään. Tämä mahdollisuus voi tukea nuorta kohti oman elämän hallintaa jopa aiempaa tilannetta paremmin.

Vammaisuuksien osalta toteamme seuraavaa:

Diabetesta sairastaville vammaisuuudet ovat tärkeä osa sosiaaliturvaa. Tuen nimeäminen lapsen vammaistueksi ja aikuisen vammaistueksi on johdonmukaista esitettyihin ikärajojen muutoksiin nähden. Olennaista on toimeenpanon kannalta, että myöntämisedellytykset eivät muutu vammaisten tai pitkäaikaissairaiden henkilöjen etujen vastaisesti. Minkään vammaisuuuden myöntämisperusteita ei olla esityksellä muuttamassa lain tasolla, mikä esityksessä todetaan.

Vammaisuuksien erilaiset myöntöperusteet ovat diabetesta sairastavien kohdalla nykyisin osin epäjohdonmukaiset. Kaikki insuliinihoitoista diabetesta sairastavat lapset (käytännössä tyypin 1 diabetesta sairastavat) ovat oikeutettuja alle 16-vuotiaan vammaistukeen. 16 vuotta täytettyään useimmat diabetesta sairastavat eivät enää täytä 16 vuotta täyttäneen vammaistuen edellytyksiä, jotka ovat erilaiset, kuin alle 16-vuotiaan vammaistuessa. Diabetes yksin ei ole peruste 16 vuotta täyttäneen vammaistuelle, ei myöskään eläkettä saavan hoitotuelle.

Alle 16-vuotiaan vammaistuen myöntämisperusteiden mukaan ja Kelan etuusohjeiden (24.6.2024) tarkennuksin kaikki insuliinihoitoiset diabetesta sairastavat lapset ovat oikeutettuja 16-vuotiaaksi asti vähintään korotettuun vammaistukeen. Diabeteksen hoidon katsotaan edellyttävän hoidosta huolehtivan erityistä perehtyneisyyttä hoitotoimenpiteisiin. Oikeus ylimpään tukeen syntyy diabeteksen hoidon edellyttäessä lähes ympärivuorokautista hoitoa ja valvontaa. Näin on esimerkiksi aina alle 3-vuotiaiden diabetesta sairastavien kohdalla.

Vammaisuuksien ikärajan nosto lisäisi esityksen mukaan alaikäisten lasten keskinäistä yhdenvertaisuutta, kun kaikki alaikäiset lapset jatkossa kuuluisivat saman vammaisuuuden eli lapsen vammaistuen piiriin. Diabetesta sairastavien lasten hoivan ja huolenpidon sekä valvonnan tarve ei poistu lapsen täyttäessä 16 vuotta, vaikka nuoren omahoitotaidot voivat olla jo vahvat. Asiassa on paljon yksilöllistä vaihtelua. On selvää, että juuri murrosiän aikana aikuistumisen kynnyksellä hoitotasapainon löytäminen ja omahoidon valmiuksien ylläpitäminen voi vaatia hyvin paljon. Diabetesta sairastavien lasten perheet ovat kokeneet vammaistuen lakkaamisen epäoikeudenmukaisena heti 16 vuoden ikärajan ylityttyä, koska myöntämisperusteena olevan tavanomaista suuremman hoivan ja huolenpidon tarve ei poistu. Ikärajan nostaminen 18 vuoteen poistaisi tämän epäkohdan, mikäli myöntöperusteet muilta osin täyttyisivät. Siten diabetesta sairastavien 16–18-vuotiaiden asema paranisi nykytilaan nähden, koska heillä ei diabeteksen vuoksi ole ollut oikeutta 16 vuotta täyttäneen vammaistukeen tältä ajalta ilman erityisiä perusteita ja pysyvästi heikentynyttä toimintakykyä.

Diabetesliiton kanta on, että myös uusia ikärajoja sovellettaessa diabetesta sairastaville lapsille tulee myöntää aina vähintään korotettua lapsen vammaistukea, koska heidän sairaudestaan aiheutuva hoidontarve on vaativaa tai päivittäin aikaa vievää. Tämä vastaa myös esityksessä todettua siitä, että myöntämisperusteita ei ikärajamuutoksen myötä muuteta.

On olennaista varmistaa, että oikeutta vammaistukeen ei heikennetä eli ei tosiasiallisesti muuteta tuen myöntämisperusteita. Niille, joille on myönnetty alle 16-vuotiaan vammaistuki, tulisi jatkaa tuen maksamista uuden ikärajan myötä 18-vuotiaaksi asti. Esityksen mukaan maksussa olevien vammaisuuksien maksamista jatkettaisiin seuraavaan lain mukaiseen tarkistukseen tai lakkaamiseen asti. Muutos ei siten vaikuttaisi jo myönnettyihin etuuksiin. Vammaisuuksista annetun lain mukaan (32§) vammaistuki tarkistetaan, kun tuensaajan terveydentila, hoidon, huolenpidon tai kuntoutuksen tarve, toimintakyky, erityiskustannukset tai muut olosuhteet ovat muuttuneet siten, että muutos vaikuttaa oikeuteen saada vammaistukea tai sen määrään. Tämä säännös takaisi jatkossakin sen, että vammaistukea myönnetään tarvetta vastaavasti.

Esitämme huomionamme huolen ikärajamuutoksen vaikutuksista uusiin tukipäätöksiin ja tuen myöntämisedellytyksiin. Vammaistuen muutoksista on ennakoitu valtiolle lisämenoja (hieman alle 6 miljoonaa euroa vuosittain). Tunnistamme riskin, että lapsen vammaistuen myöntämisperusteita tiukennetaan jatkossa lisäkuluja neutralisoimiseksi. Toimeenpanossa tulisi huomioida, että myöntökriteerejä ei tiukenneta kahden vuoden ”lisämaksua” ennakoiden. On siksi erityisen tärkeää seurata toimeenpanoa siitä näkökulmasta, että muutoksella tosiasiallisesti toteutetaan vain 16–18 ikävuoden välisen jakson osalta tukimahdollisuuden pidennys, eikä pyritä tiukentamaan tuen piiriin pääsyä tai heikentämään tuen tasoa, mikä ei ole esitetyn muutoksen tarkoitus. Tuen myöntämisedellytykset ovat nykyisin mielestämme hyvin perustellut ja tarvetta vastaavat.

Tilannetta, jossa diabetesta sairastava lapsi jäisi missään ikävaiheessa kokonaan ilman vammaistukea, ei tulisi syntyä, eikä se myöntöperusteita muuttamatta ole mahdollistakaan. Diabeteksestä aiheutuva hoidontarve täyttää korotetun vammaistuen edellytykset, sillä se on vaativaa tai päivittäin aikaa vievää. Näin ollen diabetesta sairastavien lasten tulisi saada lapsen vammaistukea korotettuna 18-vuotiaaksi saakka. Tällöin toteutettaisiin vain ns. tekninen ikärajan nosto ilman myöntökriteerien muuttamista, mikä on lainsäätäjän esityksessä ilmaisema tarkoitus.

Tuominen-Lozic Laura
Suomen Diabetesliitto ry